

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เจตนัจานงเสรีของ ฌอง -ปอล ซาร์ต

A Comparative Study of the Concepts of Cetanā in Theravāda Buddhist Philosophy and Free Will of Jean-Paul Sartre

พระมหาพงศ์ศักดิ์ สิริคุตโต¹, บุญย์ นิลเกษ²

Phramaha Pongsak Sirikutto¹, Boon Nilaket²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่¹

คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus¹

Faculty of humanities, Chiang Mai University²

บทคัดย่อ

การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเจตนัจานงเสรีของซาร์ต มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาทัศนะเกี่ยวกับเจตนาในพุทธปรัชญาเถรวาท และเจตนัจานงเสรีของ ฌอง- ปอล ซาร์ต และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบถึงความเหมือน และความแตกต่างเกี่ยวกับทัศนะเรื่องเจตนาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเจตนัจานงเสรีของ ฌอง - ปอล ซาร์ต มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเปรียบเทียบเจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเจตนัจานงเสรีของ ฌอง - ปอล ซาร์ต โดยผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการศึกษาออกเป็น 6 ประการ คือ 1) ความหมาย 2) ขอบเขต 3) การกระทำ 4) ผลการกระทำ 5) อิสระภาวะของการกระทำ 6) จุดหมายหรือเป้าหมายของการกระทำ

ผลจากการวิจัยพบว่า เจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นตัวเริ่มต้นของกระบวนการกฎแห่งกรรม มนุษย์มีความตั้งใจ มีความจงใจ ที่จะเลือก คิด พูด ทำอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเสรี ก็แสดงว่า มนุษย์มีเจตนัจานงเสรีเช่นกัน เจตนัจานงเสรีของซาร์ตถูกนำเสนอขึ้นเพื่อกระตุ้นให้มนุษย์รู้ว่า มนุษย์มีสิ่งนี้อยู่ แต่มนุษย์เข้าใจผิดคิดว่า ตนเองไม่มี ซาร์ตจึงบอกว่า เดิมทีมนุษย์ว่างเปล่า ไม่เป็นอะไร ไม่มีอะไร แต่ที่มีอยู่และเป็นอยู่นั้น มนุษย์ได้ใช้เจตนัจานงเสรีในการเลือกที่จะมี ที่จะเป็นทั้งนั้น แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องเจตนาที่พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นกล่าวถึงเจตนาที่เกิดขึ้นร่วมกันเจตสิกที่จะปรุงแต่งไปในทางที่ดีหรือทางที่ชั่ว แต่ซาร์ตไม่ได้กล่าวถึงส่วนนี้ไว้

ในขอบเขตของเจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเจตนัจานงเสรีของซาร์ตต่างกัน

กล่าวถึงการที่มนุษย์มีเจตนาและเจตน์จำนงเสรีเหมือนกันต่างแต่พุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงเจตนาที่เป็นไปทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม แต่ชาร์ตมิได้แยกเจตน์จำนงเสรีออกเป็นกระบวนธรรมต่างๆ เพียงแต่ได้ให้ทัศนะว่ามนุษย์มีเจตน์จำนงเสรีมาตั้งแต่เกิด

ส่วนความสัมพันธ์กันระหว่างเจตนากับเจตน์จำนงเสรีกับการกระทำทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและชาร์ตต่างกล่าวถึง การดำเนินชีวิตที่จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องกันกับผู้อื่นในเมื่อมนุษย์ยังมีเจตนาและเจตน์จำนงเสรีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงหนีไม่พ้นที่ต้องรับผลที่ตนเองกระทำลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต่างแต่ระดับของการกระทำซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวไว้อย่างเป็นระดับของการกระทำว่ามีเจตนามากน้อยเพียงใด แต่ชาร์ตไม่ได้แสดงถึงกระบวนการณ์ไว้

เมื่อมนุษย์ได้กระทำบางสิ่งบางอย่างลงไปย่อมที่จะไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลการกระทำของตนไปได้ โดยพุทธปรัชญาเถรวาทเรียกว่า วิบากกรรม และชาร์ตเรียกว่า การรับผิดชอบ แต่ชาร์ตได้แสดงถึงการรับผิดชอบที่เป็นไปในปัจจุบันเท่านั้นโดยถือว่า อดีตล่วงไปแล้ว อนาคตยังมาไม่ถึง มนุษย์จึงไม่ต้องรับผิดชอบ แต่พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงเรื่องวิบากกรรม มีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบันและอนาคต

การดำเนินชีวิตที่เนื่องกันกับตนเองและผู้อื่นนั้น มีคำถามอยู่ว่า มนุษย์มีเจตนาหรือเจตน์จำนงเสรีอย่างไรสภาวะหรือไม่ ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทและชาร์ตต่างก็ได้ให้ความหมายที่คล้ายกันในเรื่องที่มนุษย์มีอิสระอยู่ แต่ภายใต้อิสระนั้นพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าว มีอะไรบางอย่างมาบงการการกระทำนั้นๆ และชาร์ตมีทัศนะว่ามนุษย์มีอิสระมาตั้งแต่เกิด

ถ้ากล่าวถึงจุดหมายสูงสุดของทั้งสองทัศนะต่างก็ต้องการเข้าหาความว่างเหมือนกันแต่ในความหมายของคำว่า ว่าง ระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับชาร์ตนั้น มีความหมายที่แตกต่างกันออกไป นั่นก็คือ การที่ชาร์ตเสนอว่า ชีวิตเริ่มแรกว่างเปล่า มีความหมายในเชิงที่ว่า มนุษย์มีตัวตนที่ว่างเปล่า ไม่ใช่ว่างเปล่าจากตัวตนแบบพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะการมีตัวตนที่ว่างเปล่าแต่สามารถเติมอะไรๆลงไปก็ได้ตามที่ตนเองเลือก

อีกประเด็นหนึ่ง มนุษย์ที่มีเสรีภาพ เขาเข้าใจผิดคิดว่า ตนเองไม่มี จึงปล่อยชีวิตเหมือนก้อนหิน เหมือนก้อนไม้ ปล่อยตนเองไปตามยถากรรม ไม่เลือก ไม่ชวนขวยหาทางให้ตนเอง นี่คือ จุดเน้นของชาร์ต

คำสำคัญ: การเปรียบเทียบ; ปรัชญาเถรวาท

Abstract

The thesis entitled “A Comparative Study of the Concepts of Cetanā in Theravāda Buddhist Philosophy and Free Will of Jean Paul Sartre aims to study the Cetanā in the concept of Theravāda Buddhist philosophy and to study the concept of Free Will of Jean Paul Sartre and to compare the similarities and the differences about Cetanā in Theravāda Buddhist Philosophy and Free Will of Jean Paul Sartre. The topics of this study have divided into 6 as follows 1) the meaning of Cetanā and Free Will 2) the scope of Cetanā and Free will 3) the Action from Cetanā and Free Will 4) the result of action from Cetanā and Free Will 5) the Freedom of action and 6) the ultimate goal of action.

The study found that the Cetanā in Buddhism was the first cause of the Law of Kamma due to man has the intention and willfulness to choose to think or speak freely. It was shown that man has free will. The Sartre’s concept of Free Will was introduced to encourage people to know that they have it. But they misunderstanding that they don’t have Free Will. Sartre introduced his philosophic idea that man has nothing or empty at the first time but man exist into the world cause they have free will to choose to exist or not exist. The differences between Cetanā in Theravāda Buddhist Philosophy and Sartre’s Free Will were the Cetanā that arisen with the Mental Constituents (*cetasika*) but Sartre did not mention it.

The scopes of Cetanā in Theravāda Buddhist Philosophy and Sartre’s Free Will have mentioned that man has their own free will but in the Theravāda Buddhist Philosophy have mentioned on the Cetanā in physical, verbal and mental actions. However Sartre did not divide the Free Will into the processes but he only introduced his philosophic idea that man has their Free Will since they were born.

The Theravāda Buddhist Philosophy and Sartre’s philosophy have all mentioned about the relativity of Cetanā and Free Will with the human’s

actions. Life need to be closely related to others since human have their free will. As such, they will inevitably consequences to their actions. In the Theravāda Buddhist Philosophy has mentioned the level of human action but in Sartre's Philosophy did not mention it.

Man cannot run away from their fruit of actions in the Theravāda Buddhist Philosophy called Vipaka and in Sartre's called the responsibility. However Sartre has shown only the responsibility at the present time because the past has gone and the future has not yet come, therefore man cannot be responsible. But in the Theravāda Buddhist Philosophy has mentioned about the Vipaka or the result of Kamma with related to the past, present and future.

Do men have the free will to do something freely or not ? While they live their life related to others. In Theravāda Buddhist Philosophy and Sartre have a similar mention of the Free Will of man but the freedom in Theravāda Buddhist Philosophy has something to dictate such actions and Sartre's view mentioned that men has freedom since they were born.

The ultimate ends of the two schools are to find out the emptiness but the emptiness of the Theravāda Buddhist Philosophy and Sartre are different in its meaning. That is to say, Sartre mentions that at the beginning life is emptiness. It means that human identity is empty but it does not mean non-self that taught in Theravāda Buddhist Philosophy. The emptiness of Sartre means that human identity are empty and can be put something into mind by their free will.

Men have freedom, but they often misunderstand that they do not have freedom so that they made themselves like a stone or timber and live their life haphazardly. They do not choose anything and find out the way for themselves. This is the focus point of Sartre's philosophy.

Keywords: A Comparative Study; Theravāda Buddhist

บทนำ

คำว่า เจตนา ก็มีนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาหลายๆท่านให้ความหมายที่เหมือนกัน อย่างเช่น พระธรรมปิฎกให้ความหมายว่า เจตนา หมายถึง ความตั้งใจ, ความมุ่งใจหมายจะทำ, เจตน์จำนง, ความจำนง, ความจงใจ, เป็นเจตสิกที่เกิดกับจิตทุกดวง เป็นตัวนำในการคิดปรุงแต่ง หรือเป็นประธานในสังขารชั้น และเป็นตัวการในการทำกรรม หรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวกรรมที่เดียว ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ” (พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ เทปิฎก เล่ม 22 ข้อ 63: 577) แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรมจะเห็นได้ว่า เจตนานั้นเป็นสิ่งที่ลิขิตชีวิตของบุคคลที่สำคัญมากที่เดียว เพราะเป็นมูลเหตุของการกระทำกรรมทั้งปวง อันเป็นทั้งกุศลกรรม ทั้งอกุศลกรรม และอัปายากฤต

อีกความหมายหนึ่ง เจตนา คือ ความตั้งใจ ความจงใจ หรือความมุ่งหมาย บุคคลจะกระทำสิ่งใดจะให้เกิดผลสมบูรณ์ไม่ว่าทางดีหรือทางชั่วต้องอาศัยเจตนา ดังนั้นเจตนาจึงเกิดที่จิตใจของบุคคลผู้ประกอบกิจกรรม หรือปฏิบัติหน้าที่ทุกขณะ และทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เล็กหรือใหญ่ กิจกรรมจึงมีผลสมบูรณ์ได้ (บุญมี แทนแก้ว, 2539). นี่จึงเป็นการแสดงให้เห็นชัดว่า เจตนามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการที่มนุษย์จะคิดจะทำอะไรก็ตาม จะต้องมีความเจตนาเป็นองค์ประกอบด้วยเสมอ เจตนา ก็คือเจตสิกดวงหนึ่งอันเป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิกสามารถประกอบกับจิตที่เป็นทั้งฝ่ายกุศลและอกุศลที่มาสัมปยุตกัน จนเกิดเป็นกระบวนการที่ทำร่วมกันแล้ว ก็ส่งผลให้การกระทำนั้นมีผลตอบสนองอันเกิดเป็นกรรมขึ้นมา โดยผู้ที่ได้ทำกรรมไว้แล้วจะต้องรับผลของการกระทำนั้นมีวิบากเป็นเครื่องรองรับ

จะเห็นว่าเจตนานี้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะกำหนดการดำเนินชีวิตของเรา ในการเลือกที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด อันจะมีผลติดตามมาจากการที่เลือกกระทำในสิ่งที่เจตนาอันบังการอยู่ โดยที่บุคคลผู้มิได้ฝึกฝนจิต ย่อมไม่รู้เท่าทันเท่าตัวบงการที่ควบคุมความประพฤติของเราให้ทำสิ่งต่างๆ อันเป็นผลกระทบทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น ดังพุทธพจน์ว่า “มโนปุพพังคมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา” (พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ เทปิฎก เล่ม 17 ข้อ 11: 11) แปลว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุดสำเร็จแล้วแต่ใจ ฉะนั้น ใจในที่นี้ก็คือ ตัวเจตนาอันเอง ที่เป็นตัวการกระตุ้นให้คนเราทำสิ่งต่างๆ จนเกิดมีผลติดตามมาจนเกิดเป็นกรรม และด้วยอำนาจแห่งเจตนา จึงทำให้ผู้คนต่างติดอยู่กับภพกับชาติเป็นอนกอนันต์ ไม่สามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสารไปได้ ด้วยการที่ไม่รู้เท่าทันตัวการแห่งต้นเหตุที่ทำให้ตัวเองต้องตกอยู่ภายใต้ความผันแปรของชีวิตอันหา

ที่สุดมิได้ ดังนั้น เจตนา ก็คือตัวการที่สำคัญในการพัฒนาจิตของคนเราให้ดีขึ้นหรือเลวลงได้

“การพัฒนามนุษย์มีแหล่งใหญ่อยู่ในมโนกรรม” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550: 37) พระพุทธศาสนาถือว่า มโนกรรมมีความสำคัญที่สุด ซึ่งคนทั่วไปอาจจะถือเอาว่ากายกรรมสำคัญที่สุด ที่เชื่อกันอย่างนั้น ก็เพราะว่า สามารถเห็นการกระทำที่เกิดขึ้นต่อหน้าต่อตา เช่น การทะเลาะจนถึงการทำร้ายร่างกายกัน การยกพวกตีกัน เป็นต้น เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมานั้น ก็เป็นเพราะเรานั้นเองเป็นผู้กำหนดการกระทำนั้นๆ โดยมีจุดผลักดันมาจากจิต หรือมโนกรรม ฉะนั้น กระบวนการเริ่มต้นของการกระทำทุกอย่างย่อมมีเจตนาเป็นประธานในการทำกิจกรรมของการดำเนินชีวิตของมนุษย์เรา

ความหมายและขอบเขตของเจตนาของพุทธปรัชญากับเจตน์จำนงเสรีของมอง-ปอล ชาร์ต

แนวคิดปรัชญาของทั้งสองทัศนะได้แสดงถึงความเป็นไปแห่ง เจตนา ที่มีความคล้ายคลึงกันในระดับการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่มีผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความสงสัย มีปัญหา ต้องการหาคำตอบจากสิ่งที่ตนเองได้สงสัยไปนั้น และการกระทำของมนุษย์ในแต่ละครั้ง มิใช่เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญโดยไม่มีเหตุปัจจัยอะไรๆ มาผลักดันต่อการกระทำนั้นอย่างแน่นอน ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและชาร์ต ต่างก็ได้อธิบายถึงสาเหตุแห่งการกระทำเช่นนี้ แต่ทั้งสองต่างก็มีวิธีตอบโจทยข้อนี้ในความเหมือนและความแตกต่างกัน

พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึง เจตนา เป็นเจตสิกดวงหนึ่งที่สามารถเกิดขึ้นพร้อมกันกับจิตที่ดีหรือชั่วก็ได้ตามปัญญาหรือความทะยานอยาก (ตัณหา) อวิชชา ฯลฯ ชาร์ตกล่าวถึงแต่เรื่องของการที่มนุษย์ทุกหมู่เหล่าเกิดมาพร้อมกันกับเจตน์จำนงเสรี แต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงเหตุแห่งเจตน์จำนงเสรีว่ามีหลักการความเป็นมาเป็นอย่างไรมีกระบวนการเกิดขึ้นของเจตน์จำนงเสรีว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง ซึ่งแตกต่างกับพุทธปรัชญาที่ได้อธิบายกระบวนการเกิดขึ้นระหว่าง เจตนา กับเหตุทั้งภายในและภายนอกต่างๆ ที่เป็นปัจจัยให้เจตนามีความสมบูรณ์ในการกระทำของมนุษย์ เช่น หลักกรรม 2, 3, 4, 12 ฯ หลักปฏิจจสมุปบาท กฎไตรลักษณ์ เป็นต้น ภายใต้อะไรที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน จนเกิดเป็นการกระทำที่สมบูรณ์ซึ่งทางพุทธปรัชญาเรียกว่า กรรม

ขอบเขตของเจตนาในพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะการอธิบายผลที่สืบเนื่องด้วยเจตนาที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับอารมณ์ต่างๆ ก่อให้เกิดวิถีชีวิตที่ประมวลความเป็นมนุษย์ให้ดำรงอยู่คู่กันไปอย่างต่อเนื่อง ในเมื่อมนุษย์ยังเป็นไปตามกระแสแห่งการกระทำทั้งความดี และความชั่ว ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า กระบวนการปรุงแต่งจิตในทาง

พุทธปรัชญาเป็นสิ่งที่สลับซับซ้อน ฉะนั้น เจตนา จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตโดยทั่วไป เพราะการที่มนุษย์จะทำสิ่งใดนั้น จะต้องมิเจตนาเป็นองค์ประกอบทุกครั้งไป เช่นเดียวกับชาร์ต ที่ได้ให้ความหมายของเจตนาที่คล้ายคลึงกันกับพุทธปรัชญาเถรวาท ในเรื่องของความริเริ่มที่มนุษย์จะทำอะไร ก็ต้องมีเจตนาเป็นแรงผลักดันส่งผลให้การกระทำนั้นๆ สำเร็จลงได้ แต่ชาร์ตได้แสดงทัศนะถึง เจตนา กับ เสรีภาพ เป็นสิ่งที่เกิดร่วมกันเท่านั้น มิได้แจกแจงถึงวิถีจิตที่มีคุณสมบัติต่างๆ เหมือนพุทธปรัชญาเถรวาท แต่ถึงอย่างไรก็เป็นอันพอที่จะให้สรุปถึง ขอบเขตของทั้งสองทัศนะว่ามีความคล้ายคลึงกันที่ว่า เจตนาเป็นสาเหตุแห่งการกระทำทั้งปวง

การกระทำและผลการกระทำของเจตนาของพุทธปรัชญากับเจตน์จำนงเสรีของมอง-ปอล ชาร์ต

ในเรื่องการกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเจตน์จำนงเสรีของชาร์ตนั้น ทั้งสองทัศนะได้กล่าวถึงการกระทำทุกครั้ง ถือว่า เจตนาเป็นตัวมูลเหตุแห่งการกระทำ การเลือกที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่างก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากเจตนาของมนุษย์ในเรื่องกฎแห่งกรรมของพุทธปรัชญาเถรวาท ได้อธิบายถึงระดับการกระทำที่ส่งผลต่อผู้ที่ทำกรรมแล้วได้รับผลที่แตกต่างกันไป ตามเจตนาและความหนักเบาในสิ่งที่เขาได้ทำลงไปนั้น อันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการตอบสนองในสิ่งที่มนุษย์แต่ละคนได้ทำกรรมอะไรลงไปแล้วย่อมมีผลที่แตกต่างกันออกไปตามสมควรแก่เจตนา สำหรับชาร์ต ให้ทัศนะว่าการกระทำที่เกิดจากการเลือก เป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธได้ เนื่องจากมนุษย์ได้ตัดสินใจเลือกทำไปแล้ว ต้องกล้าเผชิญกับการเลือกในสิ่งที่ตนเองได้ทำไปนั้น นั้นเป็นเพราะมนุษย์มีเจตน์จำนงเสรีมาตั้งแต่เกิด มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบที่ตัวเองกระทำไปแล้วได้ ฉะนั้น มนุษย์ก็ไม่สามารถใช้เสรีภาพในชั้นเจตน์จำนงออกมาเป็นการกระทำใดๆ ได้

ชาร์ตได้กล่าวถึง เจตน์จำนงเสรีกับการรับผิดชอบว่า มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบไปได้ไม่ว่าจะเป็นกรณีใดๆ ก็ตาม สิ่งที่เป็นปัญหาอยู่ในโลกปัจจุบันนี้คือ การที่มนุษย์ขาดการรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น จึงทำให้สังคมโลกเดือดร้อน ในเมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองทำไปแล้วได้ การที่มนุษย์สามารถใช้ชีวิตได้อย่างสมบูรณ์มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ก็คือ การรู้จักหันหน้าเผชิญปัญหาและกล้ารับผิดชอบในการตัดสินใจของตนเอง ผู้ที่ทำได้เช่นนี้ จะมีความมั่นใจในตนเอง จะเป็นตัวของตัวเอง จะไม่หวั่นเกรงต่อสิ่งใดอีกต่อไป ความเดือดร้อนใจต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นแก่ตนเอง

จากหลักการในเรื่องผลของการกระทำทั้งสองทัศนะมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน

ได้แก่ ในเรื่องของคนที่มนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธผลของการกระทำของตนเองไปได้ โดยพุทธปรัชญาเถรวาทใช้คำว่า วิบาก และชาร์ตใช้คำว่า ความรับผิดชอบ ในความหมายเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงตัวตนของมนุษย์ที่ไม่มีสิ่งใดมาบังการตัวมนุษย์ให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ในระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่มนุษย์เป็นอยู่นั้น นั่นก็เป็นเพราะมนุษย์ได้เลือกทำสิ่งที่ตนเองได้เลือกแล้วนั่นเอง ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและชาร์ต ต่างก็เป็นอเทวนิยมไม่เชื่อในเรื่องเทพหรือพระเจ้าผู้มีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลให้มนุษย์เป็นไปตามพละนุภาพของพระเจ้า แต่เชื่อในการกระทำของตน มนุษย์จะดีจะชั่ว ก็เป็นผลจากการเลือกทำของตน และมนุษย์ไม่อาจปฏิเสธผลของการกระทำของตนเองไปได้ ในเมื่อมนุษย์ยังคงต้องเป็นไปตามกระแสแห่งความต้องการของตนเอง

ส่วนในความแตกต่างกันนั้น ได้แก่ ระดับของการกระทำที่ก่อให้เกิดผลการกระทำ (วิบาก) หรือความรับผิดชอบนั่นเอง (ซึ่งชาร์ตมิได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้) มีแต่พุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวถึงลำดับผลของการกระทำไว้เป็นหมวดหมู่ตามความหนักเบา ตามกาลเวลา ตามหน้าที่ อันมีความหลากหลายที่ส่งผลต่อผู้กระทำให้ได้รับวิบากที่แตกต่างกันไปตามสภาวะแห่งเจตนาที่ได้เลือกทำกรรมนั้น

อิสราวะและจุดหมายของเจตนาของพุทธปรัชญากับเจตน์จำนงเสรีของมอง-ปอล ชาร์ต

อิสราวะ หมายถึง ความเป็นใหญ่ ความมีเสรีภาพ ความมีเจตนา ในการที่มนุษย์สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้ด้วยความเป็นตัวของตัวเอง ชาร์ตจึงได้กล่าวว่า ในกาลทุกกาล ทุกเทศมีการกระทำบางอย่างที่เป็นอิสระ และการกระทำบางอย่างที่ไม่มีอิสระ และถูกบังคับ ในระดับหนึ่ง มนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเอง มีการตัดสินใจที่จะเลือกทำอะไรได้อย่างอิสระ ไม่มีข้อจำกัดใดๆ ต่ออิสระของมนุษย์ เขาเป็นอิสระเสมอไปและเต็มที่ เพราะเขาถูกسابให้มีเสรีภาพ นั้นแสดงถึงทุกการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่อิสระอย่างเต็มที่ ไม่มีการบังคับ การขัดขืนใดๆ ทั้งสิ้น มนุษย์เป็นอิสระแม้จากอดีตของตน เขาเชื่อว่า อดีตเกิดขึ้นแล้ว ตายไปแล้ว ไม่มีบทบาทอะไรอีกในชีวิตของคน

พุทธปรัชญาเถรวาท ที่ให้ความสำคัญของการกระทำทั้งอดีต ปัจจุบัน จะส่งผลต่ออนาคต เพราะการกระทำทุกอย่างย่อมมีผลตอบสนองต่อผู้กระทำอยู่ทุกคราวไปอย่างไม่ขาดสาย มนุษย์ไม่อาจที่จะปฏิเสธผลของการกระทำของตนเองได้ในเมื่อการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่เกิดจากความจงใจ (เจตนา) อันเป็นกระแสแห่งผลตอบแทน (วิบาก) ในสิ่งที่ตนเองมุ่งหมาย นั่นจึงเป็นการแสดงให้เห็นพุทธดำรัสที่ตรัสว่า “ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ” -จะเห็นได้ว่า อิสราวะในความหมายของชาร์ตและพุทธปรัชญาเถรวาท มีความแตกต่างกัน โดยชาร์ตให้ความหมายของอิสราวะในเรื่องเกี่ยวกับการกระทำ แต่พุทธปรัชญา

เถรวาทให้ความหมายในอิสระภาวะเรื่องเกี่ยวกับจิต เพราะชาร์ตถือว่า ทุกการกระทำของมนุษย์มีอิสระอย่างเต็มที่ เมื่อมนุษย์ได้ทำสิ่งใดลงไปแล้ว เขาจะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เขาทำลงไปนั้นอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้อันเป็นจุดมุ่งหมายของชาร์ตในเรื่องเจตน์จำนงเสรีของมนุษย์ แต่พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า การกระทำทุกอย่างที่มนุษย์ทำลงไป จะมีอิสระอย่างเต็มที่เพียงก็ต่อเมื่อผู้นั้นเป็นผู้ที่หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาแล้วเท่านั้น

จากการที่ชาร์ตกล่าวว่า จุดหมายปลายทางของชีวิต คือ ให้จิตมนุษย์พ้นจากความคิด พ้นจากประสบการณ์และพ้นจากพระเป็นเจ้า แล้วเข้าสู่ความว่างหรือความไม่มีอะไรทั้งสิ้น ไม่ว่าในกาลไหนๆ ดูเหมือนกับจะมีความหมายคล้ายกับคำว่า สุญญตา ในพุทธปรัชญาเถรวาท แต่ทว่าความพิศดารในเรื่องนี้ ทั้งสองทัศนะได้อธิบายกระบวนการเข้าถึงความว่างที่แตกต่างออกไป เพราะความว่างในความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การว่างของจิตจากการยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเป็นตนยึดมั่นถือมั่นในสรรพสิ่ง ว่างจากกิเลสตัณหาอุปาทาน จะเห็นได้ว่า ถ้าเราพิจารณาดูจุดหมายปลายทางของทั้งสองทัศนะอาจมีความหมายที่เหมือนกันในคำพูด เพราะในความหมายของชาร์ตนั้น เป็นเพียงแนวคิดมิใช่แนวทางปฏิบัติเหมือนดังพุทธปรัชญาเถรวาท

บทสรุป

เจตนาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเจตน์จำนงเสรีของฌอง-ปอล ชาร์ต ทั้งสองทัศนะกล่าวถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเกิดขึ้นพร้อมกันกับการกระทำ ถ้าการกระทำที่ไม่ประกอบด้วยเจตนา ก็ถือว่า ไม่มีผลหรือไม่ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ การกระทำต่างๆในทางพุทธปรัชญาเถรวาทที่จะสามารถจัดเป็นกรรมหรือสำเร็จผลได้จะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือมีความจงใจในการกระทำเป็นต้นเหตุ ส่วนชาร์ตถือว่า การตัดสินใจที่จะทำอะไรด้วยตนเอง เลือกที่จะทำอย่างจงใจมีเจตนาเป็นหลัก การเลือกก่อให้เกิดการกระทำ และการเลือกเป็นผลสืบเนื่องมาจากเจตน์จำนงของตนในเมื่อมนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ อันส่งผลให้บุคคลจะต้องรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองได้เลือกทำไปนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากหลักการทั้งสองทัศนะนี้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ที่จะเป็นมรรคาแก่การนำหลักการของทั้งสองทัศนะมาประพุดิปฏิบัติ เพื่อจะก่อให้เกิดสิ่งที่ดีต่อวิถีชีวิตของผู้คนโดยทั่วไปให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถึงแม้ว่าหลักแนวคิดทั้งสองทัศนะมีจุดหมายที่แตกต่างกันก็ตาม

แต่ในการนำทฤษฎีมาปฏิบัติ พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงการกระทำ ชาร์ต กล่าวถึงเรื่องความคิด ในความหมายของอิสระภาวะที่เข้าถึงจุดหมาย พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงเรื่องจิต ชาร์ต กล่าวถึงการกระทำ

บรรณานุกรม

- บุญมี แท่นแก้ว. (2539). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). **แก่นธรรมเพื่อชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สว.